

Ponder

VERLIJDEN, VERLEED, VERLEDEN

• Sijmen moet betalen
Marianne Eisma

EEN INSTRUCTIE VAN 'T NOTARIS AMPT DOOR DANIËL MOSTERT

A. Fl. Gehlen

ARS NOTARIATUS

• Huwelijk of geregistreerd
partnerschap?
K. Boele-Woelki e.a.

HET NOTARIEEL WOORDENBOEK

Ben Duinkerken

GETEKEND DOOR DE DIAKONES

Liesbeth van der Marck

HET HEK ALS HANGPLEK

Carinne Elion-Valter

ALTIJD VERZOT OP SPELLETJES

Reinjan Mulder

LIEVE NICHTEN, LIEVE NEVEN, ...

P.H.M. Gerver

HET SIGNET VAN DE NOTARIS (19)

Caspar van Heel

UIT HET ARCHIEF

• Godsdienstvrijheid voor
koningin Anna Paulowna
Ph. Maarschalkerweerd

Schenken of nalaten aan een cultureel doel

Buitenplaats 'Nijenburg'
te Heiloo

Keizersgracht 743
1017 DZ Amsterdam
Telefoon 020 521 06 30
Telefax 020 521 06 39

Website www.hendrickdekeyser.nl
E-mail info@hendrickdekeyser.nl
Bank 41.18.40.207
Giro 48718

Woont uw cliënt in een bijzonder monumentaal pand?

Dan bestaat de mogelijkheid dit huis voor het nageslacht te bewaren door het te schenken aan Vereniging Hendrick de Keyser.

Vereniging Hendrick de Keyser heeft als doel het behoud van architectonisch of historisch waardevolle huizen en hun interieur. Zij doet dit sinds 1918 door verwerving van bijzondere monumenten, die na restauratie worden verhuurd. Eenmaal verworven huizen worden nooit meer verkocht. Het bezit van de Vereniging omvat 360 huizen, waaronder diverse topstukken van architectuur met een onvervangbare waarde. De Vereniging telt ongeveer 3000 leden. Natuurlijk is het ook mogelijk om de 'monumentenzorg' te steunen door financiële schenkingen of erflatingen aan Vereniging Hendrick de Keyser (vrijgesteld van schenkings- en successierechten).

B RAADGEVEND BUREAU BORG DORFF

**Sinds 1984 een vraagbaak voor
kandidaat- notarissen die een
plezierige baan zoeken.**

Raadgevend bureau voor notarissen

Coolsingel 75, 3012 AD Rotterdam
Telefoon 010 - 213 0355
Fax 010 - 213 0993

“Ponder” volgens Van Dale:

unster, een soort evenaar met aan de ene zijde een haak en aan de andere een gewicht dat men af- en aanschuift, balans met ongelijke armen.

C O L O F O N

Ponder:

halfjaarlijks mededelingenblad van de Stichting tot Bevordering der Notariële Wetenschap, van Eeghenstraat 222, 1071 GM Amsterdam
Telefoon: 020 675 6479
Fax: 020 679 0358
Email algemeen: info@notarielestichting.nl
redactiesecretaris:
inesvangasselt@notarielestichting.nl
Website: www.notarielestichting.nl
Postbanknummer: 554704

Redacteuren:

W. Bosse
B. Duinkerken
P.H.M. Gerver
Liesbeth van der Marck
B.C.M. Waaijer

Redactiesecretaris:

Inés M. van Gasselt

Lay-out/productie:

Francien van Maasdijk
Grafisch Bureau Schaefer

Foto's:

Omslag : Maarten Brinkgreve
pag. 7,8,9,16 en 19 : Anne Roos

De publicatie is mede mogelijk gemaakt door:

Raadgevend Bureau Borgdorff te Rotterdam, Vereniging Hendrick de Keyser te Amsterdam, Kluwer Juridische Uitgevers te Deventer, Niehoff Werning & Kooij te Soest.

Aan dit nummer werkten mee:

K.R.S.D. Boele-Woelki, *hoogleraar internationaal en vergelijkend privaatrecht Universiteit Utrecht*, en anderen
Ben Duinkerken, *rechtshistoricus, oud-notaris*
Marianne Eisma, *kunsthistorica*
Carinne Elion-Valter, *kandidaat-notaris en auteur*
A.Fl. Gehlen, *oud-notaris, emeritus hoogleraar Universiteit Maastricht*
P.H.M. Gerver, *oud-notaris, bijzonder hoogleraar notarieel recht Universiteit van Amsterdam*
J.J.A. de Groot, *voorzitter Notariële Stichting, oud-notaris, universitair docent Universiteit van Amsterdam*
Caspar van Heel, *rechtshistoricus, werkzaam van 1974 tot en met november 2006 als provinciaal archiefinspecteur in Overijssel*
Ph. Maarschalkerweerd, *directeur Koninklijk Huisarchief Den Haag*
Liesbeth van der Marck, *conservator Notariële Stichting*
Reinjan Mulder, *freelance journalist*

ISSN: 1385-7428

Inhoud

TEN GELEIDE	4	J.J.A. de Groot
ALTIJD VERZOT OP SPELLETJES	5	Reinjan Mulder
VERLIJDEN, VERLEED, VERLEDEN	7	Marianne Eisma
Sijmen moet betalen		
EEN INSTRUCTIE VAN 'T NOTARIS AMPT		
DOOR DANIEL MOSTERT	8	A.Fl. Gehlen
HET HEK ALS HANGPLEK	10	Carinne Elion-Valter
De notaris in Geert Mak's Jorwerd		
UIT HET ARCHIEF	12	Ph. Maarschalkerweerd
Godsdienstvrijheid voor koningin Anna Paulowna		
HET NOTARIEEL WOORDENBOEK	13	Ben Duinkerken
Inventaris		
ARS NOTARIATUS	15	K. Boele-Woelki, e.a.
Huwelijk of geregistreerd partnerschap?		
GETEKEND DOOR DE DIAKONES	16	Liesbeth van der Marck
LIEVE NICHTEN, LIEVE NEVEN,...	18	P.H.M. Gerver
POSTACADEMISCH ONDERWIJS	18	Redactionele mededeling
Tweede halfjaar 2007		
HET SIGNET VAN DE NOTARIS (19)	19	Caspar van Heel
Overijssel		
IMPONDERABILIA	19	Liesbeth van der Marck

Ten Geleide

In de afgelopen maanden werd onze Stichting geconfronteerd met een boekje over de oprichter van de Stichting, Prof. mr A. Pitlo, van de hand van de heer Meihuizen. U zult daarover in de pers hebben gelezen. De auteur heeft zich in zijn onderzoek over het leven van Pitlo beperkt tot de relatie van Pitlo met Joodse hoogleraren. Hij komt aan de hand van citaten uit de door Pitlo op hoge leeftijd op band ingesproken memoires tot de conclusie dat Pitlo antisemitisme kan worden aangewreven.

De memoires waren niet voor publicatie geschikt. Op die grond heeft de auteur inzage in de memoires gekregen. Een van de daar uit voortvloeiende condities was dat de auteur niet zou citeren uit dat materiaal. Die conditie heeft de auteur tot onze grote spijt aan zijn laars gelapt.

Onze Stichting betreurt het dat de auteur met gebruikmaking van onjuiste middelen tot zijn conclusie is gekomen.

Bovendien achten wij die conclusie volstrekt uit de lucht gegrepen. Wij betreuren het, dat een dergelijke smet de nagedachtenis van Pitlo heeft aangetast. De auteur is sinds kort medewerker van het NIOD. Dat verklaart misschien de beperking tot dit aspect uit het overigens rijke leven van Pitlo.

Van vele kanten is de auteur bestreden. Een recensie van het boekje, gepubliceerd in *NRC Handelsblad*, is in deze *Ponder* opgenomen. In een discussie in de Academische Club in Amsterdam heeft Prof. mr Gr. van der Burght met klem van argumenten de auteur bestreden. Hij stelde dat vrijwel niemand in de omgeving van Pitlo iets heeft gemerkt van een antisemitische houding van Pitlo. Bovendien was de wijze, waarop Pitlo over Joden sprak, in die tijd niet ongebruikelijk.

In diezelfde discussie heeft ook mevrouw mr. A. Goudsmit, oud Kamerlid en studente van Pitlo kort na de Tweede Wereldoorlog, zich over de argumenten van de auteur uitgelaten. Haar eerste tegenwerping was, dat Pitlo in 1946 tot hoogleraar was benoemd door de Faculteit, waartoe ook Prof. mr. I. Kisch, zelf slachtoffer van het Duitse geweld, behoorde. Deze had zich toen en daarna als een rabiaat bevechter van anti-joodse sentimenten betoond. Zijn medewerking aan de benoeming van Pitlo tot hoogleraar geeft al aan, dat ook Kisch niets van enig antisemitisme bij Pitlo was gebleken. Over het argument van de auteur dat Pitlo tegen het ontwerpen van een nieuw BW was op anti-joodse gronden maakte zij duidelijk, dat die tegenstand was aangevoerd door Prof. mr. M.H. Bregstein, zelf van joodse origine, en dat de andere hoogleraren in de Faculteit van Amsterdam hem daarin waren gevolgd, zodat ook dit argument op drijfzand is gebaseerd.

Wie zich verder in de argumenten pro en contra wil verdiepen leze het in *NJB 2007/22* opgenomen evenwichtige essay "Ieder behoorlijk mens hielp de Joden. Over A. Pitlo, niet-Joods jurist" van A.J. Heerma van Voss, onder meer oud-redacteur van de Haagse Post en vroegere voorzitter van de VPRO. Heerma van Voss interviewde Pitlo meer dan dertig jaar geleden, samen met J.M. van Dunné, voor de in 1977 verschenen bundel *Acht civilisten in burger*. In zijn essay van zes pagina's zet hij op genuanceerde wijze uiteen waarom hij het persoonlijk niet met Meihuizen eens is. De slotsom van zijn artikel luidt: "Hoe hij (Pitlo) scoort op ieders antisemitismeschaal blijft een kwestie van smaak, maar van het leven van sommige mensen had hij in ieder geval geen enkel benul."

Voor de Stichting is thans deze discussie gesloten. Het was een non-discussie, waarvan wij hopen, dat deze verder geen sporen achter zal laten.

J.J.A. de Groot
Voorzitter

Altijd verzot op spelletjes

Het controversiële leven van de jurist-docent A. Pitlo
(1901-1987)¹

*Boekbespreking van: Joggli Meihuizen:
Sans égards. Prof. mr. A. Pitlo en zijn conflicten met Joodse juristen.
Boom, 144 blz. € 19,50.*

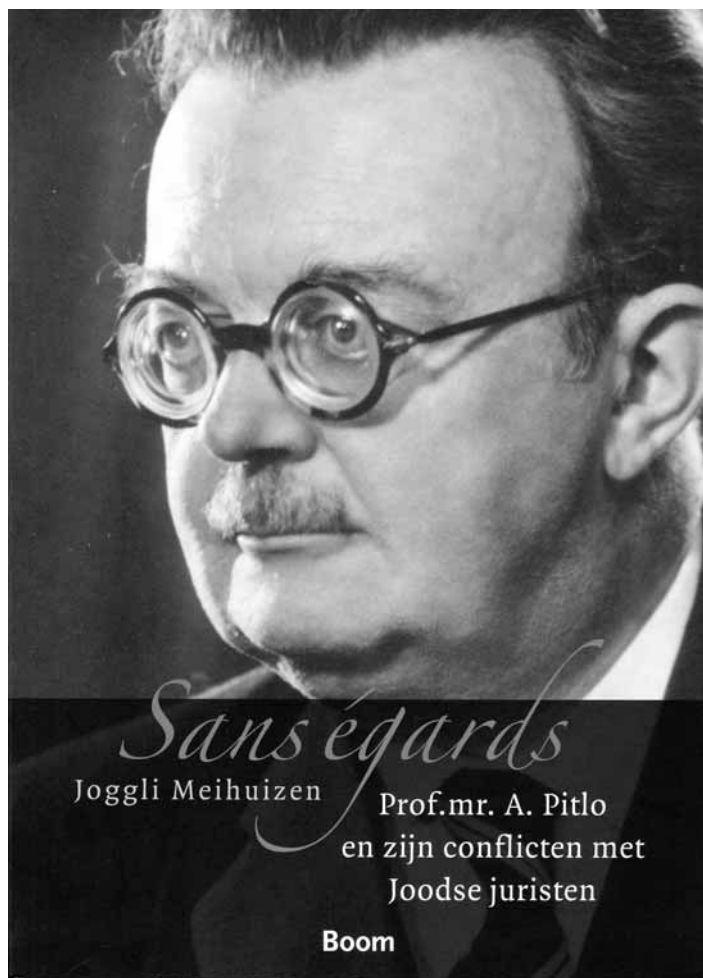
*De legendarische rechtendocent A. Pitlo was een provocateur,
maar gedroeg hij zich ook anti-joods, zoals een nieuwe studie suggereert?*

In 1968 opende de Amsterdamse hoogleraar privaatrecht zijn tweedejaarscollege met een cynische grap. Onderweg naar de Oudemanhuispoort had hij studenten gezien met een spandoek "Mexico Moordstad". "Wat een fantastische stad moet Mexico zijn," was zijn commentaar. "Anders zouden ze het geen moordstad noemen". Ik herinner me hoe er een licht gemor door de collegezaal trok. De demonstratie waarnaar Pitlo verwees, was gericht tegen een regime dat zojuist een bloedbad had aangericht.

De badinerende opmerking tekent professor A. Pitlo (1901-1987) als een man, die zich niet snel liet imponeren door heersende opinies. Integendeel, morele verontwaardiging kon hem inspireren tot schrille tegengeluiden. Zo zong hij de lof van de Portugese dictator Salazar en liet hij in een interview weten dat Mussolini in Italië ook veel goeds had bereikt.

Werden de dwarse politieke opvattingen van de uitmuntende docent die Pitlo was over het algemeen welwillend aangehoord, zijn controverses met twee joodse juristen, de latere minister van Justitie Carel Polak en de Leidse hoogleraar E.M. Meijers, deden meer stof opwaaien. De aanvaringen die hij met hen had, hebben sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog al meer dan drie generaties juristen beziggehouden. En al zijn de oorspronkelijke antagonisten nu inmiddels meer dan twintig jaar dood, hun opvolgers zetten de strijd nog altijd voort. Zo kon nog in 2003 een heftig conflict ontstaan rond het vrij keurige *Nederlands Juristenblad* tussen aan de ene kant een inmiddels hoogleraar geworden promovendus van Pitlo en aan de andere kant een zoon en een kleinzoon van zijn voormalige tegenspellers.

Voor de Universiteit van Amsterdam waren de botsingen aanleiding om jurist en historicus Joggli Meihuizen te vragen de zaak tot op de bodem uit te zoeken. Meihuizen maakte eerder naam met *Noodzakelijk kwaad*, een onderzoek naar economische collaboratie tijdens de Tweede Wereldoorlog. Voor de universiteit speelde vooral mee

dat Pitlo meer dan dertig jaar een centrale figuur was binnen de juridische faculteit. Nadat hij direct na de oorlog tot hoogleraar notariaat en burgerlijk recht was benoemd, was hij van 1957 tot 1965 decaan van de faculteit, een naoorlogs record, en tot in de jaren zeventig gaf hij weke-

¹ Deze boekbespreking verscheen eerder in *NRC Handelsblad* van 23 maart 2007. Het artikel dat leidde tot de discussie in *NJB* verscheen uiteindelijk in *WPNR* 2003, p. 326, met een reactie in *WPNR* 2003, p. 510.

lijks massaal bezochte colleges. In het Juridisch Instituut hangt nu prominent zijn portret aan de muur en tot voor kort was er zelfs een collegezaal naar hem vernoemd. Zoiets is alleen aan de grootsten voorbehouden.

Corps

Sans égards is een boek waarin het leven van Pitlo wordt geschetst, met speciale aandacht voor de zaak waardoor hij vooral de geschiedenis in dreigt te gaan, zijn "conflict met de joodse hoogleraren". Meihuizen beschrijft mooi hoe Pitlo als niet gepromoveerde buitenstaander aanvankelijk maar moeizaam aan de Universiteit van Amsterdam werd geaccepteerd. Hij was nooit lid van het corps geweest, en was zijn loopbaan begonnen in Utrecht, als repetitor voor het notariaatsexamen. Hij zou zich volledig op eigen kracht moeten bewijzen.

Dat ging hem door zijn bijzondere capaciteiten niet slecht af. Temeer omdat hij al snel werd gevraagd om mee te werken aan een gezaghebbende reeks over het Burgerlijk Wetboek. Diezelfde reeks zou echter de aanleiding worden voor de nog altijd voortdurende conflicten. Aanvankelijk zou de jurist Carel Polak de bewerking van de reeks voor zijn rekening nemen. Polak was daarvoor al in 1933 gevraagd, op voorspraak van zijn oom A.S. Oppenheim die de reeks zelf al eens had bewerkt. Polaks bewerkingen kwamen echter moeilijk uit zijn handen. Toen hij in 1939 nog steeds geen tweede deel had ingeleverd, stelde zijn ongeruste uitgever daarom voor om in ieder geval voor het personenrecht de hulp van iemand anders in te roepen: Pitlo. Met tegenzin legde Polak zich hierbij neer.

Dat deed Polak weer toen zijn uitgever in 1941 vond dat er wegens de Duitse bezetting voorlopig geen boeken van joden konden verschijnen. De uitgever stelde voor om ook het door Polak bewerkte deel onder de naam van Pitlo uit te brengen. Sindsdien spitst het conflict zich toe op de vraag of Pitlo na de oorlog wel genoeg heeft gedaan om de indruk weg te nemen dat hij zelf de bewerker van dit deel was.

Het is jammer dat Meihuizen juist op het punt van Pitlo's goede trouw, het punt waar alles om draait, maar weinig feiten geeft. Met zijn opdracht van de Universiteit had hij eindelijk in de archieven kunnen nagaan of Pitlo bij zijn benoeming tot hoogleraar in 1945 baat heeft gehad bij het feit dat het door Polak bewerkte boek nog op zijn naam stond. Heeft Pitlo het toen ten onrechte in een literatuurlijst of op zijn cv opgenomen? We lezen het niet.

Stank voor dank

Pitlo's visie, zoals die ook in *Sans égards* naar voren komt, is dat hij in oorlogstijd in goed vertrouwen heeft bewilligd in een constructie die voor hem niet zonder gevaar was, en dat hij na de oorlog stank voor dank heeft gekregen. Indachtig zijn uitgangspunt dat er altijd goede trouw verondersteld moet worden totdat het tegendeel is bewezen, ben ik, anders dan Meihuizen, geneigd hem daarin te volgen.

In plaats van archiefonderzoek te doen naar de manier waarop Pitlo in 1945 met het vermeende vals auteurschap is omgegaan, komt Meihuizen nu met een lange reeks niet altijd even subtiele karakterisering van hem,

op basis van zijn op 85-jarige leeftijd op de band ingesproken memoires en een aantal niet verder uitgewerkte gesprekken met vrienden, vijanden en collega's. Deze bevestigingen nu vooral het beeld dat sommige tegenstanders van Pitlo graag verspreiden: een groot docent, maar een kleine geest die voornamelijk op zijn eigen voordeel uit was.

Ik vind dit gedeelte van het boek helaas niet erg overtuigend. Pitlo was, zoals veel goede docenten, een acteur en soms ook een provocateur. Empathie met mensen in benarde omstandigheden was daarbij zeker niet zijn allersterkste kant. Te stellen dat Pitlo's houding mede werd gevoed door antisemitisme, zoals Meihuizen aan het slot suggereert, gaat vooralsnog echter veel te ver. Pitlo kon zich wel eens hard en gevoelloos over joodse collega's uiten, maar tegenover anderen kon hij zeker zo cynisch zijn. *Sans égards* laat zien dat Pitlo altijd erg verzot op spelletjes is geweest, maar wie die spelletjes wist te waarderen, kon steeds op zijn warme belangstelling rekenen.

Reinjan Mulder

Verlijden, verleed, verleden

Sijmen moet betalen

“Sijmen betaalt” is een vaste uitdrukking voor het idee dat de gewone man altijd overal voor opdraait

“Sijmen moet betalen” is de titel van een schilderij dat in 1672 door Job Berckheijde werd gemaakt en omstreeks de vorige eeuwwisseling werd gereproduceerd in de wit gehoogde bruinzwarte krijtlitho die zich in de collectie van de Stichting bevindt. De Sijmen uit de titel moet de man links in beeld zijn die met zijn beurs voor zijn buik staat te schutteren. Hij staat met gebogen hoofd en zijn armen langs het lichaam tegenover een man die zittend met zijn ene hand een gezegeld document ophoudt en met de andere zijn geldla beroert. Vanwege zijn gespreide armen trekt de laatste alle aandacht naar zich toe maar in de titel blijft hij ongenoemd. Wat is hier aan de hand?

Laten we eerst vaststellen dat de prent niet ten onrechte tot de collectie van de Stichting behoort. De breeduit zittende man is een notaris. Behalve het gezegelde stuk is de ganzenveer hét teken van zijn beroep en die draagt hij, trouwens net als zijn hulpje naast hem, achter het oor. Een andere veer heeft hij, gebroken, op de vloer gegooid en er staat er nog een in de aanslag in de inktpot op het bovenblad van zijn desk. Maar de doorslag geeft de tekst op de bundel papieren die uiterst rechts tegen de zijwand hangt. De meeste producten van de ganzenveren in het voorgestelde vertrek geven geen uitsluitend want de opschriften op de etiketten van de documentzakken die tegen de achterwand hangen, zijn niet leesbaar en de folianten in de kast links, de documenten in de vakken rechts en de omslagen die op beide liggen, dragen geen enkel teken. Maar op deze lias staat te lezen “Ontfangs[...] of Copije van Att[...]” en – met enige fantasie – “testamenten”.

Dan volgt de vaststelling dat deze notaris kantoor hield aan huis. De weg naar zijn werk bestond uit het oversteken van de gang die via de deuropening in de achterwand zichtbaar is, want de japonse rok, huismuts en pantoffels die hij draagt, behoorden tot de huisdracht waarmee je je in de regel niet op straat begaf. Komend vanuit het met goudleer behangen privé-vertrek aan de overkant van de gang waar een spiegeltje heel elegant schijnbaar aan een lintje aan de muur hangt, hield hij deze behaaglijke outfit aan omdat in het voorhuis waar het werk wachtte, meestal geen stookgelegenheid was. Geen wonder dus dat hij zich op het houten, zogeheten zolder-tje dat de ergste optrekkende kou wegnam, van een stoof had voorzien. Bij erg bar weer kon de kou van de straat dan nog worden geweerd door het linksboven opgehaalde gordijn geheel of gedeeltelijk voor de ramen en de deur neer te laten.

Sijmen moet betalen

Binnengekomen in dit notariële domein laat Sijmen zich geheel overdonderen. Hij betaalt, ook al had hij zich nog zo voorgenomen het niet te doen. Tegenover de notaris met zijn officiële stuk heeft hij geen enkel machtsmiddel en dat krijgt hij in zijn isolement op de tegelvloer ook nog eens van deze gezagsdrager en zijn hulpje ingewreven. Om hun monden speelt, als teken van hun superioriteit, een vals lachje.

Het onderwerp van deze voorstelling moet echter breder worden opgevat dan de verbeelding van de machtsongelijkheid tussen Sijmen en de notaris alleen. Sijmen staat voor de gewone man want “Sijmen betaalt” is een vaste uitdrukking voor het idee dat die altijd overal voor opdraait. En dat de notaris daarbij ook maar een toevallige vertegenwoordiger van het bevoegde gezag was, blijkt uit het 19de-eeuwse spel *Boerenschroom*. Sijmen wordt daarin, als boer, geconfronteerd met uitzuigers als een advocaat, klerk, burgemeester, secretaris, veldwachter en rijksontvanger. Met de afwezigheid van de notaris in dit rijtje mag deze professional zich trouwens wel gelukkig prijzen, want op het bevel dat Sijmen moet betalen, weert hij zich nu dapper en wel met de wens: “Mocht ik hen met mijn vork (= hooivork) onthalen.”

Marianne Eisma

Een Instructie van 't Notaris ampt door Daniël Mostert

Als in aflevering 21 van *Ponder* al eerder bericht, werd in het najaar van 2006 door onze Stichting ten behoeve van haar bibliotheek en collectie als geschenk van een Amsterdamse oud-notaris een tot dan toe onbekend gebleven handschrift ontvangen, getiteld *Instructie van 't Notaris ampt gemaect door D. Mostert in zijn Leven Secretaris der Stad Amsterdam*. De titelpagina vermeldt verder dat de Instructie in 1734 werd gekopieerd door Jan Waarts, notaris te Amsterdam.

Of Waarts in 1734 al notaris was in de stad moet echter worden betwijfeld. Vaststaat toch dat diens beëdiging in die functie eerst plaatsvond bij het Hof van Holland op 11 februari 1740. Zelfs is het de vraag of de voorliggende kopie niet een later gemaakt afschrift is van de door Waarts in 1734 vervaardigde kopie. Maar wat van een en ander ook zij, de voorliggende kopie van Mosterts Instructie blijkt voor de collectie van de Stichting een belangrijke aanwinst te zijn, die in de rij van de bij de Stichting voorhanden boeken en manuscripten over het 17de- en 18de-eeuwse notariaat in de Nederlanden zeker de aandacht verdient van in de notariaatgeschiedenis geïnteresseerden.

Daniël Mostert

Daniël Mostert (ook: Mostart of Mostaert), van wiens hand het origineel van de Instructie afkomstig is, werd in Amsterdam geboren in 1590 of 1591 als zoon van de uit Antwerpen afkomstige David Mostert, die op 21 mei 1590 te Amsterdam het poorterschap verwierf en op 5 juli daarna bij het Hof van Holland als notaris werd beëdigd met als standplaats Amsterdam. Zoon Daniël werd op 23 mei 1608 als student in de rechtsgeleerdheid ingeschreven bij de Leidse universiteit, waar hem op 12 juni 1627 na een gehouden disputatie, de hoogste graad in de rechtsgeleerdheid werd toegekend. Eerder was hij op 10 februari 1616 al als notaris beëdigd en daarna te Amsterdam als zodanig toegelaten. In hetzelfde jaar huwde hij met Maria van Beuningen en werd hij tot secretaris bij de kamer van huwelijkszaken te Amsterdam aangesteld. In 1622 volgde zijn benoeming tot Amsterdams stadssecretaris. Naast uitoefening van zijn ambtelijke taken als notaris en secretaris bewoog Daniël Mostert zich eveneens op literair terrein. Behalve een vertaling (1631) uit het Latijn van een werk van L. Annaeus Seneca en een tweetal klassieke treurspelen (*De Moord der Onnozelen* - 1639 - en *Marianne* - 1640 -) is van Mostert ook nog een aantal verzen en gedichten bekend. In de Muiderkring was hij onder meer goed bevriend met Hooft, Vondel en Barlaeus. Samen met Baeck zag Mostert Hooft's *Historiën* na. Vondel was hij behulpzaam met de vertaling van dichtwerken van Horatius. Van rechtskundige aard is een

door Mostert samengesteld handschrift, getiteld: *Handvesten der stad Amsterdam waar agter een alphabeth op de oudste privilegieboeken ter secretarie berustende alsmede een diverse malen in druk verschenen verhandeling voor secretarissen, die als titel heeft: Nederduytse Secretaris oft Zendbriefschrijver* (Amsterdam, 1635, 1649 en 1656).

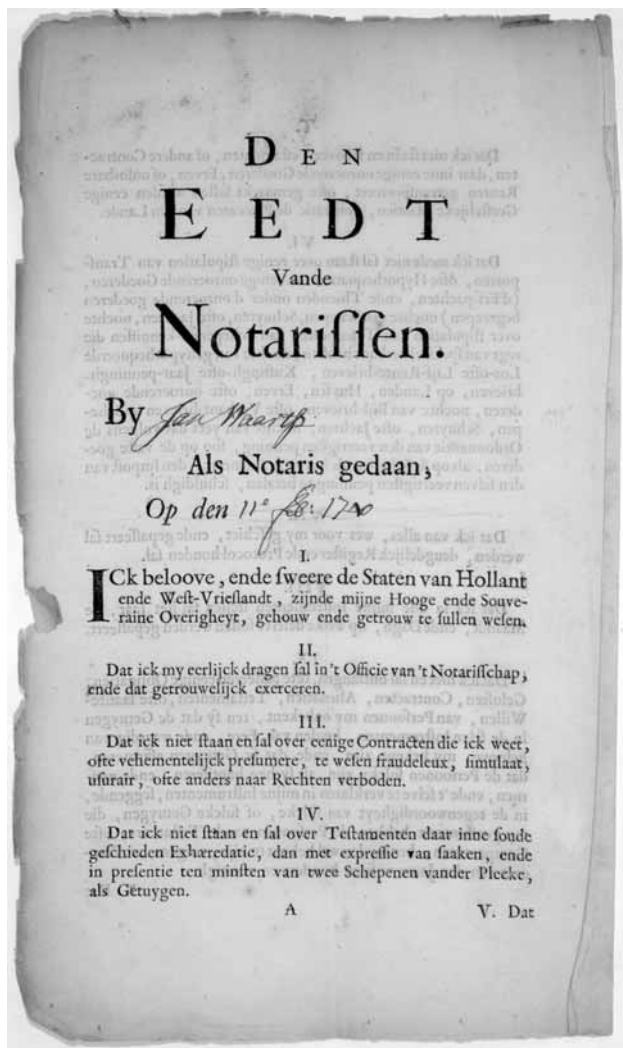
Op ongeveer 56-jarige leeftijd overleed Daniël Mostert te Amsterdam, waar hij op 22 februari 1646 in de Nieuwe Kerk werd begraven.

Instructie van 't Notaris ampt

Noch de gemeentelijke archiefdienst te Amsterdam, noch de Koninklijke bibliotheek en enkele andere benaderde stedelijke- en universiteitsbibliotheken in Nederland konden tot dusverre berichten dat in hun collecties een gedrukt of handschriftelijk exemplaar van Mosterts *Instructie* voorhanden is. Voor een beknopte beschrijving van de verhandeling moet hier vooralsnog dan ook worden uitgegaan van de voorliggende kopie. De authenticiteit

van een dergelijke kopie is vaak moeilijk te duiden. In het onderhavige geval mag wel ervan worden uitgegaan dat de woordspelling in de 18de -eeuwse kopie zeer waarschijnlijk afwijkt van die in het 17de -eeuwse origineel. Bovendien blijkt dat, lang na Mostert's overlijden, aan de eigenlijke verhandeling een tweetal bijlagen is toegevoegd, zoals hierna zal worden aangegeven. Zoals een groot deel van de vijftiende- en zestiende-eeuwse verhandelingen voor het notariaat opent ook Mosterts *Instructie van 't Notaris ampt* met een definitie van het begrip "notarisschap" en met aanduiding ook van de autoriteit die bevoegd was notarissen te creëren. Het eerste onderdeel inzake het materiële recht omvat definities en uiteenzettingen van verbintenisrechtelijke aard. Na een meer uitvoerig betoog over handelingsonbekwaamheid en over begrippen als bedrog en woeker worden achtereenvolgens enkele bijzondere contracten ter sprake gebracht. Aan de overeenkomst van verkoop en koop en die van huur en verhuur is nagenoeg geheel voorbijgegaan. Benadrukt is slechts dat levering en vestiging of tenietdoen van zakelijke rechten op onroerende zaken niet kan plaatsvinden bij akten ten overstaan van notaris en getuigen. Bij de bespreking van de figuren borgtocht en medeschuldenaarschap krijgt met name het renunciëren van Romeinsrechtelijke voorrechten om aan aansprakelijkheid te ontkomen bijzondere aandacht. Ook

de al dan niet wenselijkheid van het opnemen van geldboeten en interestclausules in notariële akten wordt aan de orde gesteld. Schenkingsovereenkomsten (donaties) zijn te berde gebracht in aansluiting op de behandeling van het testamentaire erfrecht. Verder bevat het handschrift korte uiteenzettingen over rechtsfiguren als bodemerij, charterpartijen en polissen van verzekering. Ook semi-processuele zaken als het opmaken van insinuaties (aanzeggingen), protestaties, certificaties en attestaties worden belicht.

Veel uitvoeriger nog dan de verbintenisrechtelijke en semi-processuele beschouwingen zijn Mosterts uiteenzettingen over huwelijksvermogensrecht en erfrecht. Aandacht krijgen de algehele gemeenschap van goederen en de wettelijke erfrechtelijke regelingen naar aasdoms- en schependomsrecht. Wat huwelijksvoorwaarden betreft, is volstaan met de presentatie van een tweetal formulieren van huwelijksvoorwaarden. Zeer uitgebreid worden de verschillende testamentsvormen en onderwerpen als erfstellingen, legaten, lasten, fideicommissen, legitieme-, falcidieke- en trebellianieke porties en nog vele andere testamentaire fenomenen aan de orde gesteld. De erfrechtelijke uiteenzettingen worden afgesloten met de weergave van een tweetal uit 1596 daterende verklaringen, waarbij door een aantal juridisch geschoolden, waaronder ook verscheidene Amsterdamse notarissen, bij wijze van turbeverhoor geoordeeld was over de uitleg die moest worden gegeven aan de betekenis van een bepaalde in een Amsterdams testament opgenomen clausule.

Dit alles omvat circa 11 pagina's handschriftelijke tekst, die is gevat in een gekartonneerde omslag met bloemmotief.

Twee latere bijvoegingen

Als gezegd zijn aan Mosterts Instructie twee bijlagen toegevoegd, die geen deel kunnen hebben uitgemaakt van het origineel, omdat zij dateren van lang na Mosterts overlijden in 1646.

1. Vóór de titelpagina is een gedrukt exemplaar van de door Jan Waarts op 17 februari 1740 voor het Hof van Holland afgelegde notariseerde bijlage toegevoegd. Het eedsformulier stemt inhoudelijk geheel overeen met het eveneens 14 artikelen tellende formulier dat is opgenomen in Lybreghts *Redenerend Vertoog over 't Notaris Ampt* (editie 1734).
2. Aan het slot van het manuscript is een Instructie uit 1733 van de Staten van Holland en Westvriesland opgenomen betreffende het toezicht op de notarissen in Holland. De Instructie is ontleend aan deel VI van het *Groot-Placcaetboek* (P. en J. Scheltus, 1734, blz. 481-482).

A.Fl. Gehlen

Het hek als hangplek

De notaris in Geert Mak's Jorwerd

Een venster op de wereld

In *Hoe God verdween uit Jorwerd*¹ beschrijft Geert Mak de invloed van de sociaal-economische veranderingen uit de tweede helft van de 20e eeuw op het Friese dorp Jorwerd.

Een scala aan dorpsbewoners trekt voorbij tegen het decor van het open landschap en het dorp met zijn lage gebouwen. Keuterboer Fedde bijvoorbeeld. Hij dient zichzelf een slok petroleum toe als medicijn. Hij overlijdt, voordat duidelijk wordt dat hij financieel niet bij machte zou zijn om zijn melkbussen te vervangen door een koeltank. We ontmoeten de boeren Hijlkema en Castelein. De mechanisatie van de landbouw dwingt hen tot grote investeringen. Ze worstelen met melk- en mestquota en moeten vervolgens concurreren met de internationale agro-industrie. We lezen over cafévrouw Gais. Als eerste vrouw bezoekt ze een mannenvergadering. Ze verwelkomt de import, omdat die haar de ogen opent voor de speciale sfeer van het dorp – al moeten de nieuwelingen wel leren groeten.

Mak legt voortdurend verbanden tussen de naar tijdvak en ruimte geconcentreerde veranderingen in Jorwerd en de omwenteling die in een langere tijdsspanne plaatsgreep in de gehele Nederlandse (en westerse) samenleving.

Binnen het dorp manifesteert die omwenteling zich in eerste instantie in een breuk tussen de voorheen nauw verstrengelde publieke en persoonlijke sfeer. Maar die breuk is allerminst totaal. De publieke sfeer met zijn wetten van markt en bureaucratie, maakt voortdurend inbreuk op die schijnbaar apart gezette private sfeer. Het dorp en de boeren gaan gebukt onder regelgeving en de permanente noodzaak tot vernieuwing, verandering en investering die als een dolle rivier iedereen meesleurt en menigeen aan de kant werpt. Dat is dan weer een “boelgoed” en daaropvolgende gang van een voorheen economisch zelfstandige naar het loket van de publieke middelen. Over verstrengeling van publiek en privé gesproken... Beschouwd vanuit de voorheen sterk samenhangende en ook wel wat verstikkende dorpsgemeenschap lijkt de individualisering zo een dekmantel voor een proces van versplintering waarop geen individu nog vat heeft.

Het dorp “verstadst” dus in zekere zin. Maar ook niet helemaal. Uiteindelijk behoudt het ook een nadrukkelijk eigen karakter dat misschien in de eerste plaats is gelegen

in het gegeven dat het toch geen stad is, dat het geen ceremonieel centrum is of kan zijn, geen praktische machine, geen dynamische chaos.² Deze identiteit van het niet-stad-zijn is misschien wel wat dorpen als Jorwerd – half platteland, half forensengemeente, verbonden met verstedelijkt Nederland, maar daarvan toch fysiek gescheiden – zo ongrijpbaar eigen maakt. En zo'n geliefde woonplek voor een verzameling aparte karakters.

Notarishek als hangplek

Nadrukkelijk komt ook in beeld de notaris van Jorwerd. Hij was de centrale figuur bij de overdracht van landerijen en bedrijven van generatie op generatie, van familie naar familie. In de tijd van neergang van het boerenbedrijf begeleidde hij de “boelgoeden”. Nu richt hij veel BV's op en schrijft hij samenlevingscontracten. Zo vormen de akten in zijn protocol een spiegel van de dorpsamenleving en de verandering daarvan.

Het aktepapier smeedde destijds de generaties aaneen en bezegelde de continuïteit tussen heden en verleden. Het verknoopte de belangrijkste economische en politieke actoren – de grote boerenfamilies – met elkaar langs de mijlpalen van geboorte, huwelijk en dood. Het notarishuis was de locatie waar de dorpsamenleving onderhouden werd. In zijn algemeenheid belichaamde het papier de verstrengeling tussen het vermogen in de vorm van grond, het collectief van de familie en het persoonlijke lot. Want in het dorp was “het economische persoonlijk, en het persoonlijke was er onmiddellijk politiek. Het bestaan was er, in tegenstelling tot in de stad, niet in vakjes verdeeld. Het was er totaal.”³

Geheel in lijn met dit totale karakter van de dorpsamenleving was het notarishuis niet alleen maar huis van “orde en papier”⁴. Het vormde tevens een sociaal en cultureel ontmoetingspunt. De tuin fungeerde 's zomers als de openluchtzaal voor de opvoering van het “Iepenloftspul”. En het scheve hek voor het notarishuis was decennialang de hangplek voor de mannen van het dorp. Er zal daar het nodige zijn afgehandeld. Dat hek was zo beschouwd markt en publiek forum ineens, gelegen voor het huis van het recht met in de achtertuin het theater. Eigenlijk een ingedikte versie van een stad. Kleinschalig en persoonlijk. Informeel, maar ook gesloten. Ik vermoed dat de groep informele vergadelaars vreemde passanten keurde met het oog van de veilingmeester.

Zo was het hek symbool van de wereldlijke kant van de voormalige dorpsorde. Daarnaast levert dat gietijzeren hek, dat het notarishuis apart zet van de straat, ook een

1 Atlas, Amsterdam-Antwerpen, 1996.

2 Vgl de drie waardensystemen van een goede stad, als beschreven door Mak in het essay *De goede stad*, opgenomen in de gelijknamige bundel, Atlas, Amsterdam, Antwerpen., 2007, p. 27-31.

3 P. 29.

aardig symbool van de functie van het recht. Achter dat hek bevestigde de notaris dagelijks de zekerheid en bescherming die het recht kan geven. Die functies verdienen wel een hek dat distantie schept en in de grond verankerd is. Maar let op de bijgaande foto. Het hek liet de toegang tot de voordeur vrij. De notaris maakte deel uit van de samenleving. Hij diende. Het recht diende, het verpletterde niet. Voor deze notaris geen glazen kantoorpand aan een uitvalsweg. Zijn huis droeg een verhaal en het hek was er het teken van.

Woonhuis annex notariskantoor te Jorwerd. Eerder als illustratie opgenomen in: *Oude en nieuwe notarishuizen in Friesland*, VNAL, Leeuwarden, 1985 en in: *Het notariaat: inderdaad een elastisch ambt*, A.A. van Velten, Ars Notariatus CVIII, Kluwer, 2000

Het hek als schakel

Ook de notaris in Jorwerd ervoer de sociaal-economische veranderingen. Typerend is dit citaat: "Toen ik hier in 1951 begon," zei de oude notaris, "was Jorwerd een van de grootste plattelandskantoren van Friesland. We deden niets anders dan koopakten, hypotheek, testamenten en huwelijkse voorwaarden. Nu doen we veel BV's en samenlevingscontracten. Daar hadden we vroeger nooit van gehoord. Het mensdom is gemeen geworden en de notarissen hebben het zwaar tegenwoordig."⁵ Dat laatste zinnetje vat in één streek de omslag van verstrengeling naar versplintering samen die ik hierboven beschreef. De notariële akte als de belichaming van de continuïteit en verbondenheid werd instrument ten dienste van de individuele keuzevrijheid, noodzakelijk onderdeel in het kaderwerk van de publieke regelgeving en in zijn algemeenheid beschermingsmiddel tegen snode plannen. Van het hek als hangplek tot beschermingsconstructie, zogezegd.

Over de toegenomen zwaarte van het notarisambt laat Mak zich verder niet uit. Daarvoor kunnen we te rade gaan bij bijvoorbeeld *Het Notariaat: inderdaad een elastisch ambt*⁶ – Van Velten's kroniek van de beroepsgroep over de afgelopen 50 jaar. In lijn met zijn titel eindigt Van Velten optimistisch. Maar met Mak in het achterhoofd treedt een zekere parallellie naar voren tussen het lot van de Jorwerder samenleving en het notariaat als beroepsgroep. In ieder geval is daar een zekere overeenkomst tussen de kwetsbare positie van dorpen zoals Jorwerd en die van de "kleine" notarispraktijk, fijngemalen

als deze dreigt te worden tussen de grote interdisciplinaire samenwerkingsverbanden uit de stad en de complexiteit van de hedendaagse regelgeving.

Jorwerd bestaat nog steeds. Dorpen zoals Jorwerd bestaan nog steeds. Zij ontlenu, Mak lezende, hun identiteit aan hun hybriditeit, aan hun niet-stad-zijn onder opneming van stadse trekken. Jorwerd, het dorpsleven in zijn algemeenheid, vormt een te bevechten traditie in een zee van verandering. Een nieuwe pluriformiteit inmiddels, als alternatief voor de pluriformiteit van de stad. Hoewel het hek voor het Jorwerder notarishuis zijn functie van hangplek heeft verloren, zou je wensen dat in het algemeen de kleine praktijk zijn centrale plek in de dorps civitas, zijn ontmoetingsfunctie, weet te behouden om zo een schakel te vormen tussen de persoonlijke sfeer enerzijds en de dynamiek en de complexiteit van het publieke leven anderzijds. De dorpsnotaris als intermediair, als eerstelijns "interdisciplinarius", zogezegd.

Carinne Elion-Valter

⁴ Zie hoofdstuk IV van *Jorwerd*.

⁵ p. 78, ook geciteerd door A.A. van Velten in *Het notariaat, inderdaad een elastisch ambt*, Ars Notariatus CVIII, Kluwer, p. 165.

⁶ Zie noot 5.

Uit het archief

Godsdienstvrijheid voor koningin Anna Paulowna

In december 2006 kwam bij een veilinghuis in Dordrecht een tekening onder de hamer met het opschrift *Chapelle de Son Altesse Impériale et Royale la Princesse d'Orange à la Haye*. Hoewel het *Impériale* al gelijk doet denken aan koningin Anna Paulowna (1795-1865), laat de afbeelding zelf evenmin ruimte voor een misverstand omtrent de identiteit van deze prinses van Oranje; de tekening toont een achthoekige plattegrond en een zogenaamde iconostase, zijnde de koorafsluiting in een Russisch-orthodoxe kerk of kapel.

Van grootvorstin Anna Paulowna is bekend dat zij ook na haar huwelijk met de Nederlandse Prins van Oranje, de latere koning Willem II, de Russisch-orthodoxe rite trouw bleef.

Drie dagen na haar dood verbrak op 4 maart 1865 mr. D.A. Camerling Helmond, kantonrechter te Amersfoort, op verzoek van notaris Pen uit Baarn het zegel van het holografisch testament van koningin Anna uit 1850/1856. Hierbij waren gevoegd een akte met betrekking tot de bruidschat en een kopie van het huwelijkscontract, dat was opgesteld te Sint Petersburg op 8 februari 1816. Artikel 13 van dit contract bepaalde dat Anna "ne sera en aucune manière gênée dans l'exercice de la religion grecque-orientale, qu'Elle professe et dans la quelle Elle est née et élevée. Elle aura dans toutes les demeures qu'Elle habitera et dans les appartements des chapelles du rite Grecque-oriental"¹. Verder was bepaald dat een priester en koorzangers uit Rusland de bruid op haar kosten na haar hu-

welijk in Nederland terzijde zouden staan om haar godsdienstige plichten te vervullen.

Geheel in overeenstemming met het huwelijkscontract heeft Anna Paulowna in haar paleizen en buitens te Brussel, Den Haag en Soestdijk de beschikking over een kapel gehad met een bij haar geloofsovertuiging behorende inrichting (waarover zij bij testament beschikkingen had getroffen en die grotendeels bewaard is gebleven).

Koningin Anna Paulowna,
portret door Jean B. van der Hulst, ca 1830

waar nu de vice-president van de Raad van State met zijn Staatsraden zetelt.

Ph.Maarschalkerweerd

Op de kapel in welk paleis of buiten in Den Haag nu heeft de genoemde ontwerptekening betrekking? Gaat het om paleis Noordeinde, paleis Kneuterdijk, Huis ten Bosch of het buiten Buitenzorg? Het ligt voor de hand om aan paleis Kneuterdijk te denken dat door de Russische grootvorstin en haar man bewoond en in aanzienlijke mate werd uitgebreid. Maar er is meer dan een vermoeden. Niet alleen is nog steeds het grondplan van de kapel in het voormalige paleis, dat sinds 1978 onderdak biedt aan de Raad van State, nawijsbaar. Ook vormen de Andreas-kruizen, die zowel in het gebouw als op de tekening voorkomen, de stille getuigen van koningin Anna's kapel in haar woonpaleis

¹ "zal op geen enkele wijze belemmerd worden in de uitoefening van het Grieks-orthodoxe geloof, dat Zij belijdt en waarin Zij vanaf haar geboorte is grootgebracht. In alle kastelen en buitenverblijven waar Zij vertoeft, dient Zij de beschikking te hebben over een Grieks-orthodoxe kapel" (vert. redactie).

Het notarieel woordenboek

Inventaris

WOORD-BOECK, Daer in alle De Kunst-woorden des Notarifchaps, mitfgaders ande- re vreemde, foo Latijnsche als Fransche woorden werden verduyftcht.

Het opstellen van een inventaris was vanaf de zestiende eeuw werk waarin iedere notaris bekwaam moest zijn. In die tijd was het namelijk de gewoonte geworden om bij huwelijkscontracten nauwkeurig te omschrijven wat de toekomstige echtgenoten aanbrachten. Ondanks het gefoeter van sommigen over wat zij beschouwden als een verzakelijking van de echtverbintenis. Dit soort bezwaren werd trouwens niet gehoord als de notaris bij een andere soms even emotionele gebeurtenis ten tonele verscheen, bij het einde van het huwelijk. Als bij de dood van één der echtelieden de erfenis moest worden beschreven. Ook dan werd een inventarisatie opgemaakt, als hulpmiddel bij de verdeling van de nalatenschap.

Die boedelbeschrijvingen, die overigens qua instituut de eeuwen hebben overleefd, zijn in meer dan één opzicht belangrijk. In de eerste plaats natuurlijk voor de betrokken partijen zelf. Maar in historisch perspectief zijn ze een *Fundgrube* voor wetenschappers uit diverse disciplines geworden. Door een vergelijking van huwelijksaanbrenghen en de beschrijving van een nalatenschap kan een vrij precies beeld worden gegeven van vermogensvorming en dus impliciet van de sociale status binnen één of soms meer generaties. Voer voor economen en sociologen dus. Verzamelingen van boeken en kunstvoorwerpen, meestal schilderijen, vormen vaak een onderdeel van die notariële beschrijvingen. Deze geven een goed inzicht in de smaak die in een gegeven periode binnen een bepaalde kring toonaangevend is. Bij die economen en sociologen hebben zich dus de kunsthistorici gevoegd.

Al die gegevens waarmee de notariële archieven het brede palet der geschiedenis verrijken corrigeren soms ook wel eens een bepaalde beeldvorming. Zoals in het geval van Rembrandt van Rijn. Onze beroemdste schilder zou in grote armoede zijn gestorven. In Jan en Annie Romeins *Erflaters van onze beschaving* heet het dat de kunstenaar zijn laatste werken schiep in zijn "kale wo-

ning op de Rozengracht". Maar uit de boedelbeschrijving die de Amsterdamse notaris Gerrit Steeman op 5 oktober 1669 opmaakte na het overlijden van de schilder blijkt het toch iets anders te liggen. Natuurlijk treft hij, zoals elke notaris, "int achterkeu-

kentje eenige potten en pannen en andere rommelingh niet waerdig om te specificeren" aan (*The Rembrandt Documents*, New York 1979).

Maar Steeman had daarnaast wel drie kamers nodig – door hem na de inventarisatie gesloten met verzegeling van de deuren met zijn signet – voor "schilderijen, teycken, rariteyten, antiquiteyten en anders" die op zijn minst aangeven dat Rembrandt ook na zijn faillissement

van 1656 nog steeds een fervente collectioneur was en blijkbaar ook kón zijn. Toegegeven moet worden dat Rembrandts laatste onderkomen niet bepaald rijk was bemeubeld en gestoffeerd. En ook dat een vergelijking met de op 25 en 26 juli 1656 opgemaakte boedelinventaris door de Desolate Boedelkamer grote contrasten laat zien. Waar notaris Steeman 50 voorwerpen telde, kwam de ambtenaar van de Boedelkamer bij zijn inspectie van het huis aan de Sint Antoniesbreestraat tot een totaal van 363. En daarvoor had hij tien aan beide zijden beschreven foliovenen nodig. Onder de aangetroffen schilderijen bevonden zich toen niet alleen zoals in het voorhuis "een cleijn landschappie" van de schilder zelf, maar daar en elders ook werken van Lievens, Seghers en Raphaël.

Niets werd overigens de failliet bespaard. Ongetwijfeld naar opgave van Rembrandt zelf besluit de inventaris van de Boedelkamer met "Lynwaet 't welck geseijt op den bleek te zijn". Zo weten we nu precies wat in die voor de schilder zo trieste dagen naar de wasserij was gebracht: "3 mans hemden, 6 neusdoecken, 12 servietten, 3 tafellaeckens (en) eenige beffen en ponjetten". Ambtelijke perfectie kan zelfs na eeuwen nog als respectloos voorkomen.

Ben Duinkerken

Boedelbeschrijving van het sterfhuis van Rembrandt, door notaris Gerrit Steeman, 5 oktober 1669, Gemeentearchief Amsterdam

Huwelijk of geregistreerd partnerschap?

Het Molengraaff Instituut voor Privatrecht van de faculteit Rechtsgeleerdheid, Economie en Bestuurs- en Organisationswetenschappen van de Universiteit Utrecht heeft in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) van het Ministerie van Justitie de Wet op de instelling huwelijk en de Wet geregistreerd partnerschap geëvalueerd. In dit omvangrijke verslag is zowel een juridisch als een sociologisch gedeelte gedeelte opgenomen, waarbij ook veel aandacht is geschonken aan de regelingen zoals die in het buitenland gelden. Enkele centrale onderzoeksvragen:

Wat waren de overwegingen van de wetgever en welke achtergronden speelden een rol om het geregistreerd partnerschap mogelijk te maken en bij de beslissing om het huwelijk open te stellen voor gelijkgeslachtelijke paren?

Wat zijn de rechten en plichten verbonden aan het geregistreerd partnerschap en het huwelijk? Wie kiezen voor het geregistreerd partnerschap en het huwelijk en waarom?

Prof. dr. Katharina Boele-Woelki
Dr. Ian Curry-Sumner
Dr. Miranda Jansen
Dr. Wendy Schrama

ISBN 9789013042139
372 pagina's, € 49,50
Abonnementkorting 20%
te druk, 2007

Bestellen

www.kluwer.nl/shop
Telefoon (020) 6734 40, Fax (020) 69 16 55
E-mail: info@kluwer.nl
Prijswijzigingen voorbehouden

Kluwer

a Wolters Kluwer business

www.kluwer.nl/shop

Ars Notariatus en de rechtswetenschap

Het boek *Ars Notariatus en de Rechtswetenschap* is de verslaggeving van het gelijknamige congres dat in januari 2006 werd georganiseerd naar aanleiding van het 55-jarig jubileum van de Stichting tot Bevordering der Notariële Wetenschap. Centraal in deze bundel staat de geschiedenis van het notariaat. De lezingen op het congres werden met name gehouden door vooraanstaande rechtshistorici. In een periode waarin historische fundamenteën onder het notariaat worden afgebroken, is het van belang weer eens goed te kijken naar de historische basis van het notariaat en naar de rol die de notaris in de samenleving innam. Mogelijk is van daaruit een gevolgtrekking te maken voor de positie die de notaris in de huidige, moderne samenleving moet innemen.

Stichting tot Bevordering der Notariële
Wetenschap

ISBN 9789013041392
106 pagina's, € 23,-
te druk, 2006

Bestellen

www.kluwer.nl/shop
Telefoon (020) 6734 40, Fax (020) 69 16 55
E-mail: info@kluwer.nl
Prijswijzigingen voorbehouden

Kluwer

a Wolters Kluwer business

www.kluwer.nl/shop

Ars Notariatus

Huwelijk of geregistreerd partnerschap?

ISBN 978 90 13 042139

Ars Notariatus 134, XX en 346 pag.

Evaluatie van de Wet openstelling huwelijk en de Wet geregistreerd partnerschap

In opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek en Documentatiecentrum van het Ministerie van Justitie (WODC) zijn twee belangrijke familiewetten geëvalueerd door een team onderzoekers van het Utrecht Centre for European Research into Family Law (UCERF) en de vakgroep sociologie van de Universiteit Utrecht. Het gaat om de Wet openstelling huwelijk en de Wet geregistreerd partnerschap, die vanuit een sociologisch, nationaal en internationaal juridisch perspectief zijn onderzocht. Het oor is ook te luisteren gelegd bij praktijkjuristen: in totaal hebben 74 notarissen, 300 ambtenaren van de burgerlijke stand en 5 advocaten hun ervaring met (de knelpunten van) beide wetten inzichtelijk gemaakt door het invullen van vragenlijsten. Daarnaast hebben 1200 partners deelgenomen aan het sociologisch onderzoek. Deze informatie geeft een waardevolle aanvulling op het theoretische kader. Het evaluatierapport (*Huwelijk of geregistreerd partnerschap?* Ars Notariatus 134, Kluwer, 2007) werd op 9 februari 2007 tijdens de oprichting van UCERF (zie www.ucerf.nl) aangeboden aan mr. Boris Dittrich.

De openstelling van het huwelijk is een succes te noemen, omdat het doel van de wet - gelijke behandeling van paren van gelijk geslacht - hiermee voor wat betreft het relatie-recht is gerealiseerd. Toch is er ook een aantal problemen.

In de eerste plaats kan zich een knelpunt voordoen wanneer een gehuwd paar van gelijk geslacht uit Nederland (langdurig) de grenzen over gaat. In dat geval is het namelijk maar de vraag of het huwelijk wordt erkend. In een groot aantal van de onderzochte jurisdicties vindt geen erkenning van een dergelijk huwelijk plaats. In een kleiner aantal stelsels (o.m. Duitsland, Verenigd Koninkrijk, Zweden, Zwitserland) wordt het huwelijk van een paar van gelijk geslacht als de ter plaatse geldende formele relatievorm erkend. In Duitsland bijvoorbeeld worden de echtgenoten als *eingetragene Lebenspartner* beschouwd. Een tweede punt van aandacht is dat de kinderen die uit deze relaties worden geboren en opgroeien, beter beschermd moeten worden dan nu het geval is.

Voor wat betreft het geregistreerd partnerschap wordt in het onderzoek een aantal problemen gesignaleerd. Ook voor deze relatievorm geldt de erkenning in het buiten-

Op initiatief van de Stichting is de serie Ars Notariatus in 1952 opgezet en aanvankelijk in eigen beheer uitgegeven. Thans verzorgt Kluwer Juridische Uitgevers de serie in samenwerking met de Stichting.

Een abonnement op de gehele serie is mogelijk en levert een korting op van 20%. Alléén voor onze donateurs geldt een zelfde korting op losse, recent verschenen delen van de serie, indien gebruik wordt gemaakt van bijgevoegde bestelstrook.

De redactie van de Ponder vraagt auteurs van recente Ars Notariatusdelen te beschrijven hoe hun boek is ontstaan, wat de opzet ervan is. Het resultaat daarvan treft u hieronder aan. Niet zo maar recensies, maar persoonlijke beschouwingen van de schrijver/redacteur.

land als potentieel probleem. In het bijzonder voor paren van verschillend geslacht is het nagenoeg zeker dat deze relatie in het buitenland niet wordt erkend. Een ander knelpunt van de huidige wetgeving is, dat een kind dat tijdens een geregistreerd partnerschap van partners van verschillend geslacht wordt geboren, niet automatisch de mannelijke partner tot vader heeft. Hij moet het kind eerst erkennen.

K. Boele-Woelki en B. Dittrich

Uit het onderzoek blijkt dat een deel van de mannen hun kinderen tijdens het geregistreerd partnerschap geboren niet erkent. Het vaderschapsvermoeden dient uitgebreid te worden tot deze groep kinderen. Daarnaast zijn er kleinere knelpunten gesignaleerd: zo kunnen zich problemen voordoen met alimentatie bij een beëindiging van een geregistreerd partnerschap met wederzijds goedvinden en is de omzetting van een geregistreerd partnerschap in een huwelijk niet optimaal geregeld. Uit het onderzoek onder de praktijkjuristen en de paren zelf komt naar voren dat de kennis omtrent de wettelijke regelingen op een aantal punten tekort schiet. Betere voorlichting zou wenselijk zijn.

In het onderzoek worden diverse suggesties tot aanpassing van de wetgeving gedaan.

De argumenten die een rol spelen bij de beantwoording van de vraag of het geregistreerd partnerschap afgeschaft of (on)gewijzigd in stand kan blijven, zijn in het onderzoek geïnventariseerd. Wat de politiek ook beslist, de conclusie is dat ook het geregistreerd partnerschap een belangrijke rol heeft vervuld, omdat het een katalyserende rol heeft gespeeld bij de openstelling van het huwelijk.

K. Boele-Woelki, I. Curry-Sumner, M. Jansen, W.M. Schrama

Getekend door de diakones

Wat de veranderende tijdgeest in dit gebouw heeft aangericht...

Als kleine meisjes logeerden ze vaak bij hun grootouders in de negentiende-eeuwse pastorie aan het einde van de Amsterdamse Van Eeghenstraat, recht tegenover de Lutherse Diakonessen Inrichting (LDI) met haar kapel, waar nu de Stichting huist. Hun grootvader, dominee J.C. Schröder, was er bijna dertig jaar predikant-directeur, van 1915 tot 1944. De kleindochters herinneren zich deze logeerpartijen nog met liefde. Hoe ze 's avonds stiekem door de verduistering van het predikantenhuis gluurden om te zien wat de Duitsers in het in beslag genomen ziekenhuis uitspookten. En hoe ze 's zondags megingen naar de kapel waar hun grootvader preekte. Een verlicht man, die hen nooit tot kerkbezoek verplichtte. Een blijde kerk was het, zeggen ze, en dan hebben ze het vooral over het vele zingen, waarbij hun grootvader ook nog achter de piano of het harmonium plaats nam. Zijn passie voor het Diakonessenwerk sloeg over op hun moeder. Tijdens het interbellum was zij - na een opleiding van acht maanden onder auspiciën van de Johanniter Orde - een tijdje reservediakones.

De kapel, getekend door een onbekende diakones, 1928

Begin van dit jaar, tijdens een *sentimental journey*, liep een van haar dochters op goed geluk bij de Stichting binnen. Later kwam ze terug met haar zuster en ze brachten een cadeautje mee.¹ Een afbeelding van het interieur van de kapel in 1928, getekend door een onbekende² diakones en geschonken aan dominee Schröder. Deze tekening hangt nu in de zaal, zodat iedereen kan zien hoe

het hier ooit was. Met zwart krijt geeft de diakones ons een kijkje in haar kapel en het kan geen toeval zijn dat zij dit juist in 1928 deed. Zij moet toen uit pure trots aan het tekenen zijn geslagen. Trots, op wat er niet allemaal was veranderd in de kapel, die tegelijk met de aanbouw van een vleugel aan het moederhuis een forse opknapbeurt had ondergaan. Nieuw glas-in-lood in de drie boogramen in de apsis, eindelijk een echte kansel en ook nog eens een kerkorgel op het balkon. Het was dominee Schröder die tijdens de inwijding van de nieuwe vleugel de poëtische psalmregels uitsprak: *Zo de Heer het huis niet bouwt, zo arbeiden de bouwlieden vergeefs.*

Foto van het interieur van de kapel, vóór 1928

In de tekening van de diakones domineert een gipsen kopie van de Christus van Thorwaldsen, met op de achtergrond de gloednieuwe glas-inloodramen van glazenier Grunsven en erboven de met sterren versierde, halve apsiskoepel. Op de Avondmaalstafel vóór het beeld staat een lezenaar met een grote bijbel. De nieuwe houten kansel is tegen de muur geplaatst, waarop neogotische metselwerkversieringen zichtbaar zijn. Naast de apsis hangen aan beide kanten donkere psalmen- en gezangenborden. De geschilderde teksten erboven zijn op de tekening nog goed leesbaar. Ook vers 104 uit psalm 119: *Uw woord is eene lamp voor mijnen voet*, waarvan de Latijnse versie al bijna vierhonderd

Foto van het interieur van de kapel, ca. 1965

jaar door de Groningse universiteit als wapenspreuk wordt gevoerd. Misschien een vingerwijzing naar ons huidige postacademisch onderwijs? Langs het middenpad staan zware houten kerkbanken met geornamenteerde zijkanten. Van de sobere, hoge glas-inloodramen met donkere gordijnen aan de lange zijden van de kapel is slechts een aanzet te zien.

Als je deze tekening uit 1928 legt naast een foto van vóór deze tijd en één uit de jaren zestig, zie je wat de veranderende tijdgeest in dit gebouw uit 1898 van architect-aannemer C.F. Bógeholtz heeft aangericht ³.

Tot 1928 beeldden de glas-inloodramen in de apsis drie kerkelijke feestdagen uit, Kerstmis, Pasen en Pinksteren. Dan wordt het koor nog afgesloten door een laag houten hek, waarop een lezenaar staat bij gebrek aan kansel. En midden in de kapel hangt nog een kroonluchter vol tiere-lantijnen, met aan de wanden armaturen in dezelfde stijl.

Rond 1960 slaat de geest van de moderne tijd hard toe. Ook dan is een verbouwing van het ziekenhuiscomplex aanleiding om de kapel op te knappen. Nu worden de muren met een witkwas bewerkt, waardoor het metselwerk en de geschilderde teksten onder een laag kalk verdwijnen. Ook moeten de gedecoreerde banken wijken voor simpeler exemplaren, sneuvelt het Christusbeeld letterlijk en overleven zelfs de art-deco ramen het niet. In

1962 komen er - voor de derde keer (!) - andere apsisramen, een cadeau voor het 75-jarig LDI-jubileum, vervaardigd door glazenier-predikant Piet Kok. Ditmaal stellen ze de aankondiging van de geboorte van Johannes en Jezus voor, de genezing van de lamme, en de barmhartige Samaritaan.

Overigens biedt de tekening in combinatie met de foto's ook de kans het interieur van de kapel nader te dateren. De foto van vóór 1928 laat zien dat het glas-inlood in de zijramen, de lambrisering in de apsis en de beschildering van het koepeltje stammen uit de bouwtijd van de kapel, of anders uit het eerste kwart van de vorige eeuw. De strak vormgegeven koperen kroon, die op de foto uit de jaren zestig

voorkomt en die ook nu nog midden in onze zaal hangt, moet afkomstig zijn uit het jaar van de tekening van de diakones, of van kort daarvoor. Want de wandkandelabers, die met de versierde, oorspronkelijke kroon een geheel vormden, blijken in 1928 al verdwenen.

In het begin van de jaren negentig van de vorige eeuw troffen wij, zoekend naar een nieuwe locatie voor de Stichting, een onttakelde kapel aan. Geen kansel, banken, of orgel, alleen een bouwkeet stond er in de kale ruimte; wèl hing daarboven de koperen lichtkroon. Toch bleef, zelfs na onze verbouwing, veel van de sfeer van de diakonessen bewaard ⁴. In de neogotische architectuur van het gebouw natuurlijk, met zijn prachtige houten kap die helemaal ossenbloedkleurig is beschilderd. Maar ook in de koperen kroon, het glas-inlood en het met sterren bezaaide, groenblauwe hemeltje boven de apsis, met daaronder in gouden letters de spreuk:

Wie dorst heeft kome, en wie wil, neme het water des levens om niet

Een leuze die al door heel wat sprekers - zelfs door docenten van ons postacademisch onderwijs - aan het einde van hun toespraak is misbruikt om blij het begin van de borrel aan te kondigen.

Liesbeth van der Marck

¹ Met dank aan mevrouw J.C. Scharten en mevrouw N.M. Veldman-Scharten.

² Misschien niet helemaal onbekend, de kleinkinderen van de dominee herinneren zich in ieder geval twee diakonessen die goed konden tekenen: Zr. Wies de Vries en Zr. Bep Vent.

³ Illustraties in *Luthers Diakonessenwerk; geschiedenis van 100 jaar Lutherse Diakonessen Inrichting te Amsterdam*, dr. Ant. Johannes, De Walburg Pers 1986.

⁴ De huidige collegezaal staat afgebeeld op pagina 19 van deze *Ponder*.

Postacademisch onderwijs

Tweede halfjaar 2007

Negen lezingen

De lezingencyclus van komend najaar omvat negen lezingen. Het programma staat in beknopte vorm hieronder.

Uitgebreide informatie

Zie de bijgevoegde brochure of onze website: www.notarielestiting.nl.

Erkenning KNB

Als gebruikelijk verleent de KNB drie punten per deelname aan een lezing.

Erkenning NOVA

Met ingang van dit najaar erkent ook de Nederlandse Orde van Advocaten de Stichting formeel als opleidingsinstelling. Per lezing worden drie NOVA-punten toegekend.

Erkenning BMN

Bovendien verleent de Bond van Medewerkers in het Notariaat sinds kort studiepunten. De BMN geeft drie punten per lezing.

Programma

- 20 september Mevr. prof. mr. B.E. Reinhartz, *Verrekenbedingen in huwelijkse voorwaarden: actualiteiten in jurisprudentie en literatuur*
- 27 september Mevr. mr. N.C. van Oostrom-Streep, *Het binden van verplichtingen aan registergoederen; wat is toegestaan en op welke wijze?*
- 4 oktober Mr. E. Bos RA, *De stichting als fiscaal aantrekkelijke rechtsvorm*
- 11 oktober Mr. drs. J.S.L.A.W.B. Roes, *Vechten vanwege oude zakelijke rechten*
- 25 oktober Mr. J.H.M. ter Haar en mevr. mr. A. Heida, *Gerechtigde vaststelling van het vaderschap en de boedelpraktijk*

- 8 november Mevr. mr. M.Y. Nethe, *Hebben rechtspersonen het eeuwige leven?*

en mevr. mr. B. Snijder-Kuipers, *Omzetting ofwel rechtsvormwijziging in het ondernemingsrecht*

- 15 november Mr. J.A. de Groot, en prof. mr. A.A. van Velten, *Actualiteiten onroerend goed recht*

- 22 november Mevr. mr. A. de Haan, *Bedrijfsopvolgingsfaciliteiten: besparing van belasting voor de Successiewet*

- 29 november Prof. mr. P.H.M. Gerver en mr. dr. ir. J.A. Zevenbergen, *De Wet kenbaarheid publiekrechtelijke beperkingen onroerende zaken (Wkpb): opzet, inhoud en strekking*

Lieve nichten, lieve neven,...

Bezorgd door PHG

Beklemrecht

Gerrit Achterberg¹

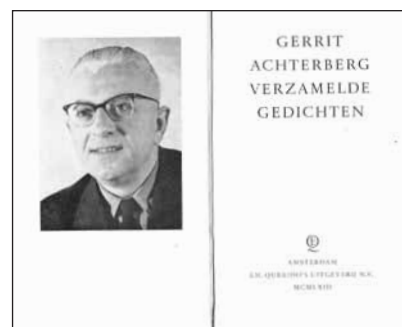
Al deze goederen in dode hand:
karpel en lampekop, buffet en boeken,
gangloper, tafellaken, schoorsteendoeken,
keukengerei, verlaten ledikant,

hielden na elke boedelscheiding stand.
Ik loop hier tussen als een hond te zoeken.
Misschien vertoeft gij nog in een der hoeken,
want ieder pand werd tot een onderpand.

De steden breiden uit, het net wordt dichter,
waarin uw huizing opgetekend ligt
alsof er al een streep door is gehaald.

Maar onvervreemdbaar gaat het van de stichter
op eigenerfde; bij het veemgericht
van dit gedicht is het opnieuw bepaald.

Dit gedicht van Gerrit Achterberg is in de gepubliceerde reeks in zoverre bijzonder dat het niet de dood, een testament of een daarmee verband houdend onderwerp beschrijft. Het fenomeen van het in Groningen nog bestaande beklemrecht, bij de invoering van het nieuwe BW uit de wet verdwenen, koos de niet-jurist Achterberg uit, naast andere, de notariële jurist bekend in de oren klinkende titels. Ik noem hier de gedichten *Volmacht*, *Code Civil*, *Eigendom*, *Onteigening* en *Erfdeel*.

¹ Gerrit Achterberg, *Verzamelde gedichten*, Amsterdam: EM. Querido's uitgeverij N.V. 1963, p. 633.

Het signet van de notaris (19)

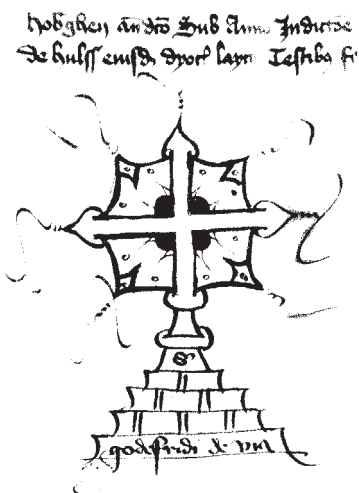
Overijssel

Notarissen werkzaam voor de devotio moderna

De broeders des gemenen levens, die in een klooster van de Windesheimer congregatie wilden treden, deden daarbij afstand van al hun goederen en rechten. In het archief van het klooster te Albergen in Twenthe zijn vanaf 1420 (notaris Johannes de Zoerbeke) meer dan 25 notariële akten bewaard gebleven van dergelijke intredes. Uit de vele signetten kies ik dan dat van de keizerlijke notaris Godefridus de Via de Kempis, geestelijke van het bisdom Keulen en dus een stadgenoot van Thomas a Kempis, die in een dergelijk klooster op de Agnietenberg bij Zwolle woonde. Van Godfrieds hand zijn tussen 1434 en 1444 een tiental akten bewaard, waarvan de meeste betrek-

king hebben op geloften van armoede. Zijn signet is een kruis met bovenop en aan de armen links en rechts een soort vlam en tussen de kruisarmen een bloemachtig motief. Dit alles boven een podium van vijf treden, met op de bovenste trede de S van signum en op de onderste trede zijn naam in genitief: Godefridi de Via.

Caspar van Heel

Imponderabilia

Prijs, kwaliteit, locatie

Natuurlijk, we kunnen nooit genoeg krijgen van complimenten als *Prachtige ambiance*, *Blijft een schitterende plek*, *Prettige locatie* en *Prima, zo handhaven*. Maar belangrijker is toch dat onze docenten weer hoog scoorden op de evaluatielijsten van de lezingencyclus afgelopen voorjaar. Zij kregen maar liefst 124 keer het predikaat *zeer goed*, naast 110 maal *goed*; op de stelling *de spreker is een goed docent* reageerden 25 cursisten *neutraal* en slechts vier vonden een spreker *geen goed docent*. De keuze van docenten werd over het algemeen geprezen: *In principe hoge kwaliteit docenten*, *Goede sprekers*, *Uitstekende inleiders*. En steekt men dan ook nog iets op van al die superleraren? Nou ja, voor het grootste deel wel. De kennis van het besproken onderwerp is bij 24 cursisten sterk toegenomen en bij 145 toegenomen. Daar staat weer tegenover dat 24 mensen geen cent wijzer zijn geworden. Al deze informatie leveren 214 ingevulde evaluatieformulieren – 44 % op 484 inschrijvingen – van twaalf voorjaarslezingen met in totaal 17 docenten. Gevraagd naar aantrekkelijke aspecten van de cyclus, kwamen de meningen opvallend vaak op hetzelfde neer: *Kort, bondig, weinig opsmuk, prima derhalve; Praktijkgericht; Kort en krachtig; Prijs, kwaliteit, locatie; Klein van opzet en informeel; Variatie; Sober maar degelijk; Geen franje; Prima interactie*. Ook onze organisatie ontkwam niet aan een oordeel; gelukkig vonden 37 deelnemers haar *uitstekend*, 174 *goed* en drie cursisten kwamen jammer

genoeg niet verder dan *redelijk*. Dat het niet gemakkelijk is het iedereen naar de zin te maken, blijkt wel uit een mededeling als *beetje warm naast vaak te koud*. Sommige cursisten lijken onze invloed zwaar te overschatten.

Want, voor de grootstedelijke verkeersproblematiek, die zij signaleren in opmerkingen als *Het zou uitstekend zijn bij kortere reistijd*, *Parkeren wat lastig*, *Voor buiten Amsterdam wonenden file op de terugweg*, hebben wij tot op heden geen oplossing. Aan andere klachten kunnen we weer wél iets doen. Zo zijn we overgegaan op twee korte pauzes per middag, in plaats van één keer een half uur. Maar de zwaarste kritiek gold toch de stoelen. Te vaak lezen we alarmerende kreten als *Altijd last van mijn rug*, *Stoelen érg slecht*, *Vreselijke stoelen*, of *Stoelen zitten beroerd*. Al dit leed, dat willen we niet langer op ons geweten hebben. Dus komen er nieuwe stoelen. Ze moeten allereerst comfortabel zijn, verder stapelbaar en koppelbaar, voorzien van een schrijfplankje en graag nog mooi ook. De keuze is aan ons, het oordeel straks aan u. Dat wordt spannend.

Zomervakantie

Vanaf vrijdagmiddag 13 juli om 17.00 uur tot dinsdagochtend 31 juli om 09.00 uur is het bureau van de Stichting wgens zomervakantie gesloten.

Liesbeth van der Marck

Niehoff Werning & Kooij
verzekeringsadviseurs voor advocatuur en notariaat

Ssst... een klant!

Stel je voor. Je verwacht een belangrijk telefoontje van je eerste klant... Je visitekaartjes en het briefpapier zijn net door de drukker afgeleverd.

Maar zover is het nog niet. Een eigen notarispraktijk vergt nogal wat voorbereiding. Zoals een ondernemingsplan, het afdekken van het beroepsaansprakelijkheids- en arbeidsongeschiktheidsrisico. Niehoff Werning & Kooij heeft als specialist in het notariaat een aanzienlijk aantal startende notarissen op weg geholpen.

Wanneer u ons belt, sturen we de documentatiemap voor het notariaat vrijblijvend toe.

